

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nataša Bajuk

**Formalni in socialno psihološki pogoji izobraževanja Romov:
Analiza položaja v občini Metlika**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nataša Bajuk

Mentorica: red. prof. dr. Mirjana Ule

Somentor: asist. dr. Marjeta Mencin-Čeplak

**Formalni in socialno psihološki pogoji izobraževanja Romov:
Analiza položaja v občini Metlika**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Iskreno se zahvaljujem družini, ki me je v času nastajanja diplomskega dela močno
vzpodbujala in stala ob strani.*

*Hvala vsem prijateljicam, še posebej pa fantu Petru, ki je na svojevrsten način prispeval k
nastajanju naslednjih strani.*

*In seveda, posebna zahvala mentorici prof.dr. Mirjani Ule in somentorici asist. dr. Marjeti
Mencin-Čeplak za strokovno usmerjanje pri diplomskem delu.*

Formalni in socialno psihološki pogoji izobraževanja Romov: Analiza položaja v občini Metlika

Na območju današnje Slovenije in v drugih državah bivše Jugoslavije živijo ljudje, ki so med seboj etnično, nacionalno in pa kulturno različni. Tako Slovenija predstavlja relativno pluralistično družbo, kjer manjše skupine ljudi razvijajo različne kulturne identitete, jezik, veroizpoved in kulturne običaje. Eno izmed posebnih etničnih skupnosti predstavljajo Romi, ki posedujejo nizek socialni, politični in ekonomski status. So družbena manjšina: imajo majhno družbeno in politično moč, učinki marginalizacije pa se kažejo kot neenakosti in nizka stopnja izobraženosti. Na tem mestu so potrebni ukrepi tako s strani izobraževalnih institucij in države, strokovnih delavcev, pa tudi sodelovanje romske skupnosti same. Eden izmed osnovnih pogojev za vzpostavljanje enakosti je vključevanje romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces. Posebno pozornost pa je potrebno nameniti izboljšanju komunikacije med romskimi pomočniki, romskimi otroki in njihovimi starši, pri tem pa upoštevati dejstvo, da se jezik proučevanja razlikuje od maternega jezika in da večina nima priložnosti, da bi pred vstopom v šolo osvojila slovenščino do take ravni, da bi lahko brez težav sledila pouku.

Ključne besede: Romi, izobraževanje, stigmatizacija, identiteta, integracija

Formal and social psychological conditions of Romas education: The analysis of the situation in municipality of Metlika

People of different ethnical, national and cultural backgrounds live on the area of contemporary Slovenia and in the countries of former Yugoslavia. That is why Slovenia is a relatively pluralistic society, of which minor groups of people are developing diverse cultural identities, language, religion and cultural customs. Romas are one of the ethnical communities that possess a low social, political and economic status. When we talk about social minorities, it is necessary to point out their low social and political power, and the effects of marginalization are manifesting as inequalities and low educational rates. At this point, action by educational institutions and the state, Romas assistants and professionals, as well of the Roma community itself is deeply needed. Studied language is different from the native language and the majority does not have the opportunity to comprehend the level of Slovenian language that would enable them to participate in class. One of the main findings for tackling the Roma problems is inclusion of children in an educational process, and a special attention must be directed towards improving communication among Roma assistants, children and their parents.

Key words: Romas, education, stigmatization, identity, integration

Kazalo

1 Uvod.....	6
1.1 Hipoteza	6
1.2 Struktura naloge	7
1.3 Metodologija	7
2 Sociološka in pravna kategorizacija romske skupnosti.....	8
2.1 Marginalna družbena skupina	9
2.1.1 Identiteta kot rezultat izključevanja	9
2.2 Stigma in diskriminacija.....	12
2.3 Pravno – formalni status Romov	14
3 Izobraževanje kot dejavnik družbene mobilnosti romske skupnosti v Sloveniji	17
3.1 Družbena mobilnost in neenakost v procesu izobraževanja.....	17
3.2 Vpliv okolja, socialnoekonomski dejavniki in otrokova uspešnost v šoli	18
3.2.1 Nizka mobilnost romske skupnosti kot posledica revščine.....	19
4 Ključni problemi in determinante v izobraževanju romskih otrok	20
4.1 Pravna podlaga	20
4.2 Jezik.....	20
4.3 Romska subkultura in podstandardni pogoji bivanja	22
5 Rešitve in ukrepi: analiza sedanjega stanja izobraževanja Romov v Osnovni šoli Metlika .	24
5.1 Romi na Osnovni šoli Metlika: pogovor z romsko pomočnico S. Hudorovac Vider	25
6 Sklep.....	29
7 Literatura	31
Priloga A: Intervju z romsko pomočnico na OŠ Metlika.....	33

1 Uvod

Romska skupnost se v Sloveniji in v drugih evropskih državah sooča z diskriminacijo na vseh družbenih področjih: na področju izobraževanja in zaposlovanja, kulturne ter politične participacije. Potisnjeni v marginalni družbeni položaj, se le s težavo zoperstavijo sistemu, ki jim ne zagotavlja enakovrednih možnosti delovanja in življenja v večinski družbi. V zadnjem času je še posebej aktualna polemika o izobraževanju Romov, in sicer z vidika ustreznosti organizacije in izvedbe učnega načrta ter (ne)prilagojenosti celotnega šolskega sistema.

Potreba po izobraževanju romske skupnosti izhaja iz enostavnega dejstva, da izobrazba predstavlja sredstvo, ki omogoča vključevanje v družbo, možnost soodločanja in participacije. Nizek ekonomski in socialni status, podstandardni pogoji bivanja, prisotnost diskriminacije in predsodkov ter splošna odrinjenost na rob družbe so povezani z nizko (povprečno) stopnjo izobraženosti romske populacije. Vsekakor ne gre kazati s prstom na nesposobnost romskih otrok, da ne morejo doseči takih rezultatov kot drugi otroci, saj je bistvena težava v neenakih možnostih. Pomembno je, da so romski otroci ob vstopu v šolo že v osnovi prizadeti zaradi različne kulture (še posebej jezika), norm in vrednot, tradicije ter predsodkov, ki upočasnjujejo ali zavirajo pridobivanje kulturnega, socialnega in intelektualnega kapitala, potrebnega za zagotavljanje njihovih pravic in s tem enakovrednega položaja.

V diplomskem delu sem želela izpostaviti socialne in psihološke pogoje izobraževanja romskih otrok ter povezavo med formalno-pravno ureditvijo na področju izobraževanja z dejanskimi možnostmi izobraževanja Romov. Izbrana tema diplomske naloge vsebuje zelo aktualno problematiko, za katero menim, da bo še veliko časa prisotna ravno zaradi kompleksnosti problema, ki ga je potrebno reševati na dolgi rok.

1.1 Hipoteza

Za nastanek diplomskega dela sta bili ključni naslednji dve hipotezi:

A) Pripadniki romske skupnosti imajo nizko motivacijo za vključevanje v izobraževanje in zaposlovanje.

B) Nizka motivacija je pogojena s formalnimi in socialno psihološkimi ovirami na izobraževalni poti Romov.

1.2 Struktura naloge

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh vsebinskih sklopov. Prvi del se nanaša na kategorizacijo romske skupnosti s pravnega in sociološkega vidika. Večji poudarek je na eni strani na fenomenih stigmatizacije, identitete in marginalnosti, na drugi strani pa na nekaterih členih Ustave Republike Slovenije. Drugi del naloge pokriva področje izobraževanja in vlogo izobraženosti v družbeni mobilnosti in družbenih neenakostih. Tretji, osrednji del naloge, pa zajema ključne probleme in dejavnike, ki vplivajo na izobraževanje romskih otrok, predvsem formalno-pravni pogoji, jezik kot sredstva komunikacije in nekateri drugi vidiki romske kulture.

1.3 Metodologija

Gre za kombinacijo sekundarne analize podatkov in intervjuja z gospo Snežano Hudorovac Vider, ki je v Osnovni šoli Metlika zaposlena kot romska pomočnica. Intervju, kateri mi je bil v pomoč pri razumevanju celovitega vpogleda na možnosti in ovire na izobraževalni poti romskih otrok, sem analizirala s pomočjo uradnih virov, kot je Ustava Republike Slovenije in drugih zakonov.

2 Sociološka in pravna kategorizacija romske skupnosti

Navzočnost Romov, kot ene izmed posebnih etničnih skupin v Republiki Sloveniji, odpira prostor za sociološke analize, ki po večini vključujejo fenomene, kot so diskriminacija, segregacija in stigmatizacija. Položaj Romov nekateri povezujejo z neugodnimi eksistenčnimi pogoji, z drugačno kulturno identiteto in s tem povezano socialno izključenostjo. Stvar vsekakor ni preprosta. Za razumevanje marginalnega položaja romske skupnosti se je potrebno dvigniti nad samoumevnostjo odnosa med Romi, ne Romi in državo ter raziskati vzroke, ki determinirajo marginalni položaj Romov¹.

V Sloveniji in v drugih evropskih državah so Romi marginalizirani, in sicer v vseh družbenih in političnih segmentih. Romom se pripisuje skupne življenjske probleme, ki izvirajo iz nizke stopnje zaposlenosti, pomanjkanja politične in kulturne participacije, še posebej pa revščine in nizke stopnje izobraženosti. Slednji indikator se navezuje na težave pri komuniciranju z večinsko populacijo, šibko obvladovanje slovenskega jezika in nepoznavanje večinske kulture. Nesporno dejstvo je, da se družba, ob zgoraj navedenih dejstvih, odziva diskriminatorno, zato življenje romske skupnosti omejujejo sociološki dejavniki, ki so neločljivo povezani z družbeno (ne)toleranco in neenakostjo.

Kot ključni dejavnik marginalizacije Romov se običajno izpostavlja nizka stopnja izobraženosti med romsko populacijo. Moderne družbe so družbe znanja in znotraj nje potekajo pomembni socialni procesi, povezani s transferjem znanja in komunikacijskimi vzorci. Pridobivanje, ohranjanje in reproduciranje znanja, ki velja za ključni dejavnik v razvoju ekonomske paradigme neke države, je tudi ena od osrednjih vrednot sodobnih družb. Izobraženost in znanje pomembno vplivata na družbeni status posameznika, na možnost vzpenjanja po družbeni lestvici, ki lahko posamezniku omogoči višjo vrednost na trgu dela, aktivno politično participacijo in možnost odločanja o pomembnih zadevah, možnost napredovanja in pridobivanja novih znanj. Znanje je ali pa vsaj velja za najpomembnejši resurs, ki omogoča mobilnost in vpliva na ekonomski, družbeni ter socialni status

¹ Romi pri nas formalno nimajo statusa manjšine, vendar pa so sociološko tipična manjšina: so ena od družbenih skupin (Scott in Marshall 2005, 415) ki so zatirane ali stigmatizirane na osnovi 'rase', etničnosti in religije, spola in spolne usmerjenosti, razredne pripadnosti oz. socialno ekonomskega statusa.

posameznika. Hkrati pa so tudi možnosti v izobraževanju vsaj deloma odvisne od kulturnega in ekonomskega kapitala posameznika oz. njegove družine.

V nadaljevanju sledi bolj poglobljena analiza kakovosti življenja romske etnične skupnosti v Sloveniji. Prav tako bom izpostavila nekatere ključne fenomene, ki so neločljivo povezani z razmerami, v katerih živi večina Romov v Sloveniji. Pri tem bom izhajala iz predsodkov in stereotipov, ki so splošni pokazatelji marginalnega položaja Romov.

2.1 Marginalna družbena skupina

Romi so zaradi ekonomske, politične in družbene marginalizacije ter s tem povezanih občutkov nemoči in drugih osebnih stisk ena najbolj socialno ranljivih družbenih skupin. Govorimo lahko o družbeni izključenosti, ki se kaže kot izključenost iz družbenih institucij in težja dostopnost esencialnih virov, ki so potrebni za zagotovitev materialnih in socialnih pogojev. Po Karistu (Cvahte 2004, 111) ločimo vsaj štiri vrste izključenosti:

- izključenost iz delovnega življenja – brezposelnost
- izključenost iz potrošniške družbe – klasična revščina
- izključenost iz družbe (pomanjkanje socialnih stikov) – osamljenost
- izključenost od mehanizmov moči in vpliva – kulturna marginalizacija

Problem družbene izključenosti je vselej tudi psihološki problem, saj proizvaja stigmo in 'drugost', s čimer se morajo posamezniki nenehno spoprijemati.

2.1.1 Identiteta kot rezultat izključevanja

Znanstvene discipline, kot sta psihologija in sociologija, identiteto razlagajo v okviru razmerja med individualnim in družbenim, pojasnjujejo, kako se identiteta oblikuje, kolikšen nadzor imamo posamezniki nad procesom oblikovanja identitete, kakšni so pogoji vzpostavljanja identitete itd. Posameznik se diferencira od drugih v smislu razvijanja svojega lastnega mišljenja, predstav, vrednotenj, uporabi simbolov in načinu lastnega predstavljanja, kar ga hkrati povezuje in ločuje od ostalih akterjev v družbi.

Woodward pravi (2004, 6–8), da pojem identiteta vključuje razumevanje dejstva, da smo si posamezniki podobni in hkrati med seboj različni. Prepoznavanja razlik in podobnosti se

lahko lotimo na način, da izberemo nek simbol (jezik, stil oblačenja, zvrst glasbe), s katerim se lahko identificiramo z neko skupino. To nam omogoča, da prepoznamo ljudi, s katerimi si identiteto delimo, po drugi strani pa deluje kot razločevalni faktor, ki potrjuje, da smo si različni. Nadalje izpostavlja, da je identiteta produkt družbe, saj zagotavlja povezanost med individualnim (kako vidim sebe) in družbenim (kako me vidijo drugi). Opozarja pa tudi na tenzijo med dejanskim nadzorom, ki ga imamo v konstrukciji osebne identitete in pa omejenost zaradi percepcij drugih.

»*Identiteta je socialna institucija*. V primeru osebne identitete gre za minimalno socialno institucijo, ki zajema zgolj posameznika samega. Je *institucija na dveh nogah*. Vendar tako kot pri vsaki instituciji tudi tej instituciji posameznik pripada in ni zgolj njen subjekt ali tvorec. Pripada ji namreč toliko, v kolikor se identificira z njo, jo sprejme.« (Ule Nastran 2000, 188). Ta aspekt razumevanja identitete kot institucije poudarja njeno 'aktivnost' v smislu, da ne zajema samo posameznika kot neodvisno entiteto, temveč se nanaša tudi na dejstvo, da je posameznik tudi socialni akter, ki zasede določeno mesto v družbi. Posameznik se skozi svojo identiteto v družbi predstavlja in deluje, prepozna pa tudi razlike z drugimi in možne identifikacije (Ule Nastran, 2000).

Identifikacija kot proces torej poteka hkrati z razlikovanjem ali je celo podrejena razlikovanju. Drugačnost je tako učinek in pogoj vzpostavitve identitete. »Nenehno je treba kazati na razlike, /.../, nenehno je treba opozarjati, kako se 'oni' razlikujejo od 'nas'«. (Mencin Čeplak 2003, 31). Mencin Čeplak tako opozarja na pomembnost proizvedenih razlik, ki nas v nekem smislu varujejo pred strahom izgube lastne identitete. V nadaljevanju pa izpostavi, da je vrednotenje razlike bistven element izključevanja. Skupina, ki je v neki družbi označena kot inferiorna in s tem marginalna, je izpostavljena družbeni izključenosti.

Predpostavimo, da vse drugačnosti, ki posameznika razlikujejo od drugih, predstavljajo lastnosti, ki opišejo enega človeka. Kaj pa zavedanje o pripadnosti neki naciji, kulturi, manjšini? Lukšič-Hacin pravi (1999, 49–52), da skupinski vidik posameznikove identitete, ki je povezan s posameznikovo potrebo po druženju, predstavlja tudi t. i. etnična identiteta, hkrati pa opozarja, da je najpogostejši kriterij razlikovanja med etnijami in hkrati tudi najbolj vidni simbol etnične pripadnosti, jezik.

Za razumevanje in osmišljanje realnosti v vsakdanjem življenju je potreben nekakšen sistem, skozi katerega ljudje prepoznavamo razlike in podobnosti med objekti in subjekti. Ali kot pravi Allport (1954 v McGarty 1999), da je zaradi ogromne količine informacij potrebna kategorizacija, ki služi kot pomoč pri orientaciji v vsakdanjem življenju. S pomočjo kategorij naj bi bili bolj dovzetni do zaznavanja realnosti v vsakdanjem življenju.

Razlike med ljudmi, družbenimi produkti, predmeti itd. se v določeni kulturi kažejo skozi simbolno reprezentacijo oziroma skozi druge oblike družbenega izključevanja. Kot pravi Woodward, *sistemi klasifikacije [...] uporabljajo načelo razlike tako, kot da bi bilo populacijo in vse njene lastnosti mogoče deliti na najmanj dve opozicionalni skupini* (Woodward 1997, 29)².

Od tega je odvisna tudi družbena pozicija vsakega posameznika, ki na podlagi določenih podobnosti ali distinkcij sodi v privilegiran ali depriviligiran družbeni razred ali skupino. Skratka, klasifikacija poteka skozi označevanje razlik med kategorijami³. Torej, socialne kategorije služijo kot pripomoček za razvrščanje in poenostavljanje. Poleg tega Brown (v Ule 1999, 27) trdi, da socialna kategorizacija nosi pomembne posledice na odnos in vedenje ljudi do pripadnikov lastne in pa druge skupine. Naklonjenost neki skupini se lahko izraža v smislu pristranskosti ali pa kot vedenjska diskriminacija.

Konstrukcija identitete je povezana s temi razlikovanji. Woodward (1997) pojasnjuje, da se identiteta lahko vzpostavi samo v odnosu do drugih identitet (v smislu odkrivanja razlik med 'našo' identiteto in identiteto 'drugih', t. j. *outsiderjev*). Negativno vrednotenje razlike se izraža kot marginalizacija in družbeno izključevanje. Ena od usodnih posledic delitve populacije na najmanj dve nasprotujoči skupini, je situacija, ko posamezniki, ki so označeni kot *drugi*, z močjo notranje prisile in subjektivnega pristanka na normo, 'potrdijo' podobo drugih in se tudi sami vidijo kot manjvredni. (Goffman 1986, Hall in Woodward v Mencin Čeplak 2003, 32).

² Pri tem se sklicuje na Durkheima, ki pravi, da je ključna komponenta družbenih klasifikacij prav označevanje razlik – sredstva, s katerimi osmišljamo in konstruiramo družbeni svet, izvirajo iz lastne kulture. Kot poudarja Mencin Čeplak (2003), razlike oziroma vrednotenje razlik ni nevtrarno – odvisno je od razmerij moči v določeni družbeni strukturi.

³ Tudi Campbell (1956 v Brown 1999, 25) je ugotovil, da je pomembna plat stereotipizacije poudarjanje kontrastov med skupinami.

Tudi za Rome velja, da so skladno z vnaprejšnjo družbeno klasifikacijo označeni kot manjvredni drugi, ki jih je dovoljeno poniževati, izključevati, ki so žrtev že vnaprejšnjih sodb itd. Predpostavka o superiornosti slovenske in inferiornosti romske kulture zagotavlja ideološki okvir, ki taka ravnanja in sodbe dopušča oz. opravičuje.

2.2 Stigma in diskriminacija

Goffmanova teorija stigme in stigmatizacije se mi zdi primeren teoretski okvir za razpravo o razmerju med slovensko večino in romsko manjšino.

Goffman stigmo definira kot nezaželeno drugačnost in tiste, ki ne odstopajo od določenih pričakovanj, označi za normalne. Nadaljuje pa z ugotovitvijo, da v skladu z definicijo verjamemo, da stigmatizirane osebe niso popolnoma človeške. Tako kot Durkheim opozarja, da družba določa sredstva za razvrščanje ljudi v kategorije in jih dopolnjuje z atributi, za katere menimo, da so 'normalni' za člane neke kategorije. Takšnih družbenih zahtev in določil se navadno niti ne zavedamo, dokler se ne vprašamo, ali so zahteve izpolnjene. Goffman (1986, 5) pravi, da je potrebno oblikovati teorijo stigme, s katero bi lahko pojasnili manjvrednost nekega posameznika ali skupine ter ocenili 'nevarnost', ki jo ta skupina predstavlja⁴.

Ena izmed treh tipov stigme, ki jih navaja Goffman, je tudi skupinska pripadnost kategorijam 'rase', nacije in religije. Ta stigma se lahko 'prenaša' iz roda v rod, in sicer na vse člane družine.

Posameznik, ki ima stigmatizirano značilnost, v našem primeru je to pripadnost manjšinski (romski) etniji, lahko po Goffmanu (1986, 4–5) ali domneva, da je njegova različnost že vnaprej znana ali je očitna na določeni točki, ali pa predvideva, da je drugim nepoznana in neopazna. Po Goffmanu stigmatizirani posamezniki sebe dojemajo kot 'normalnega' človeka, vendar ne v odnosu do vseh drugih, ampak samo do tistih, v katero družbeno kategorijo tudi sami spadajo. Opozarja pa tudi na diskrepanco med posameznikovo socialno in dejansko identiteto.

⁴ Goffman govori o potencialni diskreditaciji posameznika, ki je uvrščen v negativno vrednotno družbeno kategorijo in ki zaradi prevladujočega odnosa družbenega okolja do neke njegove lastnosti, pripadnosti ne sodi med 'nas'. Za reproduciranje tega razlikovanja poskrbi vladajoča ideologija, ki proizvaja vidne znake 'drugosti', ki naj bi zagotovili jasne kriterije razločevanja med 'nami' in 'drugimi' (Mencin Čeplak 2008, 55–56).

Posameznik se torej 'rodi' v neko kategorijo, ki jo je oblikovala družba, na primer kot član neke etnične manjšine. Pri tem gre za razmerja nadmoči in nemoči. Tisti, ki so v večini in imajo moč, lahko nad nemočnimi izvajajo nadzor. Tako dominantna skupina stigmatizirano skupino neprestano zadržuje v neenakem položaju, kar seveda vodi v konflikte. Tako se stigmatizirane osebe počutijo manjvredne, ustrahovane in izključene iz družbe. Odnos dominantne družbe do marginalnih družbenih skupin pa je seveda agresiven in podcenjujoč, pojavlja pa se tudi želja po (pre)vzgoji. Takšno razmerje pa deluje kot začaran krog, ki ga praviloma ne moremo popolnoma izkoreniniti (Ule Nastran, 2000).

'Normalni' iz družbe izključujejo ljudi, ki posedujejo neko stigmo, tudi zaradi strahu pred drugačnostjo in občutkov nelagodja. Izključevanje Romov običajno opravičujejo z očitki, da se okoriščajo na račun države in družbe, da so leni, da ne skrbijo za osebno higieno, s čimer ogrožajo svoje zdravje in zdravje drugih. Stigma ima tako izjemno pomembno vlogo v interakcijah med 'normalnimi' in stigmatiziranimi, še posebej zaradi tega, ker služi za legitimizacijo cele vrste nepravilnosti.

To velja tudi za otroke. Romski otroci se v stiku z večinsko populacijo počutijo izolirane in izključene, pogosto so že ob prvem stiku žrtve zbadljivk in zmerljivk, kar pa izredno negativno vpliva na njihovo samozavest. Posledice segregacije romskih otrok pa so seveda najbolj vidne v procesu pridobivanja znanja. Milovanovičeva (2006) poudarja, kako je za razvoj identitete pomembno obdobje ob vstopu v šolo, ko se otrok začne zavedati samega sebe in s tem tudi razlik, osmišljati svet in stvari okrog sebe, predvsem pa dojemati svoje etnično, socialno in kulturno poreklo. Tako se romski otroci ob zavedanju drugačnosti od ne-Romov velikokrat srečujejo s čustvenimi in travmatičnimi krizami. Pogosto zaradi strahu in pritiska večinske skupine romski otroci razvijejo občutek inferiornosti in izključenosti.

Čeprav v Sloveniji obstajajo različna društva, organizacije in projektne skupine, ki se zavzemajo za večjo vključenost romske skupnosti v družbo, se še vedno soočamo z (ne)premostljivimi ovirami. Med ključne probleme sodijo neurejene bivalne razmere, v kakršnih živi visok delež romske populacije, in slabo poznavanje slovenskega jezika. Romom se pogosto očita nemotiviranost za vključevanje, hkrati pa se pozablja, da jih večina dojema kot ekstremno drugačne in manjvredne v primerjavi z dominantno družbo. Na to se navezujejo tudi različne navade, običaji, vzorci vedenja, norme in vrednote, ki so značilne za

romsko kulturo. Zaradi prevelikih socialnih razlik in nizkega praga tolerance večinske družbe so Romi, po večini, izvzeti iz glavnega toka družbenega dogajanja. Tudi dejstvo, da Romov Ustava RS ne opredeljuje kot nacionalno manjšino, je hkrati posledica in legitimacija njihovega marginalnega položaja in stigme.

2.3 Pravno – formalni status Romov

Z vidika sociološke analize je pomembno, da opozorimo na razlike v ustavno pravnem statusu Romov na eni strani ter italijanske in madžarske manjšine na drugi strani. Ustavni status Romov je določen drugače od ustavnega statusa madžarske in italijanske manjšine, kar je ključno za njihov položaj v družbi in hkrati tudi simptom tega položaja. Za lažje utemeljevanje se bom v nadaljevanju opirala in sklicevala na nekatere člene v Ustavi Republike Slovenije (v nadaljevanju Ustava RS).

Na samem začetku bom izhaja iz predpostavke, da smo vsi enaki pred zakonom, kar določa 14. člen Ustave RS⁵. Ta člen torej prepoveduje diskriminacijo in kršitev enakopravnosti, nenazadnje pa le-ta ščiti pravice romske skupnosti.

Republika Slovenija, kot ena izmed pogodbenic številnih mednarodnih dokumentov, katerih vsebina se nanaša na človekove pravice, mora ravno tako spoštovati pravice posameznikov, ki so pripadniki etničnih manjšin. V Ustavi RS⁶ so za varstvo manjšin pomembni tudi naslednji členi:

- **49. člen** Ustave RS določa, da je zagotovljena svoboda dela, vsakdo prosto izbira zaposlitev, vsakomur je pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto in da je prisilno delo prepovedano.

- **61. člen** Ustave RS določa, da ima vsakdo "pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.

⁵ »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično in drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katero koli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.« (Ustava, 14. čl.).

⁶ Dostopno prek <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (9. marec 2010).

- Ustava RS protiustavno prepoveduje spodbujanje o neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoveduje spodbujanje k nasilju in vojni.⁷
- **65. člen** Ustave RS, kjer je opredeljen formalno pravni status romske manjšine, določa, da "položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon."

Romska skupnost je opredeljena kot posebna etnična skupnost, katere pravice na normativni ravni določa in zagotavlja 14 področnih zakonov⁸. Državni zbor RS je leta 2007 sprejel Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1), ki ureja položaj romske skupnosti v Sloveniji. Po tem zakonu mora Republika Slovenija skrbeti za vključevanje pripadnikov romske skupnosti na trg dela, v sistem vzgoje in izobraževanja, njena naloga je tudi skrb za izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti itd. Pri urejanju romske tematike je prav tako pomemben Program ukrepov za pomoč Romom iz leta 1995, ki s svojimi ukrepi stremi k izboljšanju kakovosti življenja Romov na ključnih področjih, kot so sociala, zdravstvo, šolstvo ter druge oblike kulturnega razvoja romske skupnosti⁹.

Ne glede na to pa ne gre spregledati dejstva, da Ustava RS nedvoumno sporoča, da Romov ni mogoče enačiti s položajem italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (Klopčič in Polzer, 2003). Dejstva, ki izhajajo iz tega pravnega temelja, so relevantna predvsem za raziskovanje formalnih (in z njimi pogojenih praktičnih rešitev) pogojev, ki vplivajo na razmere in položaj življenja Romov v Sloveniji.

V tem delu želim pokazati na eno od razlik med formalnim statusom Romov in italijanske ter madžarske skupine v Sloveniji, ki se mi zdi ključna za temo diplomskega dela – vprašanje rabe romskega jezika. 11. člen Ustave RS slovenščino določa kot uradni jezik v Sloveniji,

⁷ **63. člen** Ustave RS, ki prepoveduje »vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.«

⁸Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o lokalnih volitvah, Zakon o evidenci volilne pravice, Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o vrtcih, Zakon o osnovni šoli, Zakon o medijih, Zakon o knjižničarstvu, Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, Zakon o Radioteleviziji Slovenija, Zakon o financiranju občin, Zakon o varstvu kulturne dediščine in Kazenski zakonik Republike Slovenije (Svet romske skupnosti Republike Slovenije. Ukrepi za izboljšanje stanja romske skupnosti v Sloveniji. Dostopno prek: http://www.svetromskeskupnosti.si/Ukrepi_za_izboljsanje_stanja,16,0.html (20. januar 2010)).

⁹ Urad za narodnosti. 2010. Romska skupnost. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_oziroma_narodne_skupnosti/romska_skupnost/ (20. januar 2010).

poleg tega pa »na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.« (Ustava RS, 11. čl.) .V delu Ustave RS, ki ureja posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, določa, da »imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno.« (Ustava RS, 64. čl.). Dejstvo, da ustava ne zavezuje države, da zagotovi dvojezično šolstvo tudi za Rome, pomembno vpliva na manjše možnosti romskih otrok na področju izobraževanja.

3 Izobraževanje kot dejavnik družbene mobilnosti romske skupnosti v Sloveniji

Izobraževanje je eden izmed dejavnikov, ki posamezniku omogoča spreminjanje položaja v družbi, pa naj se to nanaša na ekonomski status ali stopnjo ugleda, ki ga nekdo uživa. Izobraževanje se v tem smislu kaže kot pomemben dejavnik družbene mobilnosti.

3.1 Družbena mobilnost in neenakost v procesu izobraževanja

Družbena mobilnost lahko poteka navzgor ali navzdol po družbeni lestvici. S poznavanjem življenja ljudi, ki spadajo v določen družbeni sloj, lahko ugotovimo, kako se med seboj razlikujejo njihovi potenciali in opcije za življenje, pa tudi njihovo osebno (ne)zadovoljstvo ter kako se to kaže na ravni družbe. Obstajata dva glavna tipa družbene mobilnosti (Haralambos in Holborn 1999, 106):

- intrageneracijska mobilnost, ki se nanaša na družbeno mobilnost v okviru ene same generacije,
- intergeneracijska mobilnost, ki pomeni družbeno mobilnost med generacijami.

V tem sklopu je potrebno opredeliti tudi pojem družbene neenakosti, ki je značilna za skoraj vse človeške družbe. Njegova definicija vključuje tri komponente, in sicer moč, ugled ter premoženje, ki so praviloma neenako razporejene med posamezniki. Med temi sta moč in ugled neenako razporejena. Vrednotni sistemi se v družbah razlikujejo in posledično se tudi položaji različno zasedajo (Haralambos in Holborn, 1999).

Družbena moč, ekonomske dobrine, status in pa ugled posamezniku določajo položaj v družbi. V nekaterih državah razlike niso velike, ponekod pa ločnica med bogatimi in revnimi postaja vse bolj ostra. V družbah, ki poudarjajo individualno odgovornost, velja, da je posameznikov družbeni status odvisen od njegovega znanja in sposobnosti, ki vplivajo na družbeno moč in ugled. Razlike, do katerih prihaja v družbi, pa se pojasnjuje kot odraz osebnih prizadevanj posameznika. Med vsemi pomembnejšimi dejavniki, ki sprožajo in ohranjajo neenakosti v družbi, največkrat trdimo, da so to razlike v dohodkih, te pa naj bi bile odvisne predvsem od izobrazbe – v sodobnih družbah se kot velika in cenjena človeška vrlina kaže prav spodobnost pridobivanja in reproduciranja znanja.

Makarovič (1984) opozarja, da vsekakor ne smemo zanemariti sistema šolske ureditve in dejstva, da v proces izobraževanja vstopajo otroci, ki pripadajo različnim družbenim slojem. S tem je povezana tudi družbena moč, ki vladajočemu razredu omogoča oblikovanje takega šolskega sistema, kateri bo njihovim naslednikom zagotovil ugodne in visoke družbene položaje. V tem pogledu je način in dolžina šolanja v veliki meri odvisna od ekonomskih zmognosti otrokovih staršev ali skrbnikov.

V empiričnem delu diplomske naloge bom, s pomočjo opravljenega intervjuja, pokazala na pomembnost socialnih sprememb v celotni družbeni strukturi v procesu izobraževanja otrok Romov.

3.2 Vpliv okolja, socialnoekonomski dejavniki in otrokova uspešnost v šoli

Pri iskanju odgovorov o povezanosti socialnoekonomskega statusa, okolja in otrokove uspešnosti se je potrebno spomniti na historični potek uvedbe šolskih institucij. Šolska institucija je bila v prvi vrsti narejena za otroke buržoazije. Šele od 19. stoletja naprej so otroke ljudskih razredov priznavale kot take. Ustanovitev 'osnovne' šole je namreč rezultat razrednih bojev, vseeno pa razvoj šolske reforme v sami osnovi izhaja iz razvoja kapitalističnega načina produkcije, kjer je vladajoči razred prednjačil v materialni in ideološki moči – danes šolska ideologija sovpada z ideologijo srednjega razreda (D. Bahovec, 1992).

Novodobne razprave o demokratizaciji šolstva poudarjajo, da enakopravno obravnavanje celotnega prebivalstva vodi v to, da je ključen dejavnik razlikovanja šolski uspeh, ne pa družbena skupina, v katero sodi otrok oz. njegova družina. Pa vendar na otrokov razvoj v procesu socializacije vpliva več dejavnikov, ki so povezani z njegovim bivalnim okoljem, družino in širšim socialnim omrežjem. Kar se kaže kot najpomembnejši prediktor pa so socialnoekonomske razmere¹⁰.

¹⁰ Toličič in Zorman (1977) sta pred desetletji ugotavljala, da na otrokovo uspešnost v širšem kontekstu vpliva družbena in ekonomska ureditev, ki je sestavljena iz pomembnih delov nekega sistema, kot je na primer izobraževanje, prevladujoče vrednote in norme, sestavin kulture, ki so umeščene v neko družbo in strukture, ki omogočajo njihovo organizacijo. Opozarjata, da sistem lahko deluje na način enakih možnosti za vse otroke ali pa diferencira po pripadnosti nekemu sloju, kar daje prednost otrokom iz višjega sloja. Bloom (1964 v Toličič in Zorman 1977, 13) je ugotovil, da so otroci, ki živijo v neugodnem okolju, deležni manj interakcij med odraslimi in otroci, imajo manj možnosti za reševanje miselnih problemov, pomanjkanje izkušenj o svetu in nezadostni jezikovni vzorci pa zavirajo otrokov intelektualni razvoj.

V okoliščinah, ko se socialne razlike poglobljajo, še posebej pa, ko gre za otroke iz tako marginalizirane kategorije, kot so Romi, je v analizi šolske neuspešnosti nujno upoštevati tudi socialno-ekonomske dejavnike. Romska naselja so navadno potisnjena na obrobje družbe. Dejstvo, da so odmaknjena od okoliškega prebivalstva pa ni toliko zaskrbljujoče kot to, da je zanje značilna pomanjkljiva sanitarna, električna, kanalizacijska in vodovodna oskrba, kar je še posebej problematično v nelegalnih naseljih, ki jih pogosto ogroža tudi neurejena okolica, predvsem neurejeno odlagališče odpadkov (gl. Zupančič, 2006). Življenje večine romskih otrok zaznamuje pomanjkanje možnosti zadovoljevanja osnovnih potreb zaradi visoke stopnje revščine, ki ji ne morejo zlahka ulti, saj gre za močno povezavo med materialnimi dobrinami, kakovostno izobrazbo in zaposlitvijo. V nadaljevanju bom izpostavila dve tezi, ki opozarjata na to povezavo.

3.2.1 Nizka mobilnost romske skupnosti kot posledica revščine

V družbah, za katere je značilna visoka stopnja socialne neenakosti, se povečuje tudi delež revnih. Populacija revnih oblikuje svoj življenjski stil s specifičnimi vzorci življenja, o čemer npr. govori Lewis (v Haralambos in Holborn, 1999), ki je razvil koncept kulture revščine. Posamezniki razvijejo predvsem občutek manjvrednosti, ki izhaja iz nemoči, da bi dosegli kakovosten življenjski standard, kar jih potisne na rob družbe. Na makro ravni se to kaže v pomanjkanju politične in družbene participacije, kar pa je pomemben vzrok za socialno izključenost. Tako se njihovo prizadevanje za integriranje v širšo družbo zdi popolnoma neuresničljivo.

Še več, kultura revščine se prenaša iz generacije v generacijo, saj revni ponotranjijo posamezne sestavine kulture, ki so podlaga njihovemu delovanju. V primeru Romov je že revščina, ki vpliva na osnovne bivalne pogoje – neurejena bivališča, prehrana, ovire pri zdravstveni oskrbi, sama po sebi zadosten razlog za nizek družbeni status (in njegova posledica). Romski otroci, ki izhajajo iz neurejenih bivanjskih razmer, so že zato izpostavljeni nevarnosti izključevanja v šoli. Če pa temu dodamo še predsodke o Romih, težave z jezikom poučevanja in morebitne dejanske razlike v vzpodbudah, ki so jih deležni otroci iz različnih družbenih okolij, potem se kar sama po sebi izpostavlja teorija začaranega kroga, katere bistvo je, da so ljudje ujeti v okove revščine, kar pa se prenaša iz generacije v generacijo. Dejavniki, ki pogojujejo nizek položaj in življenje v revščini romske skupnosti, so tako trdno zakoreninjeni, da jih težko odpravimo zgolj z materialnimi dobrinami.

4 Ključni problemi in determinante v izobraževanju romskih otrok

Marginalni status in iz njega izhajajoči družbeni pogoji romske manjšine je v Sloveniji predmet številnih političnih in strokovnih razprav. Med vsemi družbenimi vidiki in iniciativami, ki ponujajo strategije za vključevanje romske populacije, se kot najbolj ustrezna kaže prav dostopnost izobraževanja.

Znotraj izobraževalnega sistema se romski otroci srečujejo s precejšnjimi problemi, ki so neposredno vezani na zakonodajo in na organizacijo ter izvajanje pouka v šolah, po drugi strani pa so prisotne tudi psihološke ovire, ki so posledica drugačne tradicije, kulture in socializacije, pa tudi klišejskih obtožb proti Romom. V nadaljevanju bom izpostavila nekatere glavne težave, ki jih v procesu izobraževanja romskih, preprosto ne moremo zaobiti.

4.1 Pravna podlaga

Šolska ureditev, ki določa osnovo in pogoje izobraževanja otrok, izhaja iz zakonskih okvirov. V Zakonu o osnovni šoli, ki v 7. členu opredeli pravice manjšin, je zapisano, da »varstvo posebnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju osnovnošolskega izobraževanja ureja zakon« (Juren 1996, 125), v nadaljevanju pa 9. člen za osnovnošolsko izobraževanje Romov predvideva, da »se izvaja v skladu s tem zakonom in drugimi predpisi« (Juren 1996, 126). Še bolj indikativna pa je vsebina 10. člena, ki se nanaša na pravice tujih državljanov¹¹.

Pomembno dejstvo torej je, da ima romska skupnost na področju izobraževanja manj pravic kot italijanska in madžarska – država jim npr. ne zagotavlja pouka v romščini. Država jim prav tako ni dolžna zagotoviti možnosti učenja njihovega jezika.

4.2 Jezik

Romski otroci predstavljajo specifični del populacije, ki ji je zaradi slabšega poznavanja slovenskega jezika otežena pot do kakovostne izobrazbe. Problem relativnega nepoznavanja

¹¹ » Otroci, ki so tuji državljanji oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, imajo pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljanji Republike Slovenije. Za otroke iz prejšnjega odstavka se organizira pouk maternega jezika in kulture v skladu z mednarodnimi pogodbami.« (Juren 1996, 126)

in nerazumevanja slovenskega jezika ima svoje razsežnosti na več nivojih. Jezik kot pomembno sredstvo komunikacije predstavlja enega izmed bistvenih socializacijskih dejavnikov¹².

Romski otroci, ki odraščajo v izključno romsko govorečem okolju, imajo ob vstopu v šolo težave pri sprejemanju in razumevanju učne vsebine. Tako se romski otroci (Krek, 2005), ki prihajajo iz neasimilirane družine, ob vstopu v šolo znajdejo v popolnoma tuji instituciji. Okolje, kjer so se socializirali, jih ni pripravilo na nove vzorce obnašanja, vedenja in navad.

Romski otroci so primorani, da se naučijo slovenskega jezika. Romsko kulturno okolje je v resnici tako specifično, da niti starši romskih otrok, ki sicer govorijo slovenski jezik, zaradi slabe pismenosti in izražanja svojih otrok ne morejo v popolnosti naučiti slovenskega jezika. Romski otroci sicer osvojijo določeno, vendar relativno skromno besedišče, ki v resnici ne povzroča toliko težav, kot jih povzroča upoštevanje jezikovnih pravil, izražanje in bolj kompleksni pojmi. Ta manjka pa je tudi eden od ključnih razlogov za težje in nesproščeno vzpostavljanje zaupanja in stikov z drugimi otroci, pa tudi v nadaljnjem razvijanju socialnih omrežij.

Dejansko bi lahko govorili o dvojnih merilih, saj imajo otroci italijanske in madžarske manjšine možnost izobraževanja v svojem maternem jeziku. Krek (2005) se na tem mestu sprašuje, ali bi morali tudi za romske otroke uvesti šole, v katerih bi pouk potekal v njihovem maternem jeziku. Vendar pride do zaključka, da bi bilo to absolutno nepotrebno. Če izhajamo iz načela enakih možnosti, pravi Krek, je potrebno tudi za romsko skupnost oblikovati model vključevanja v večinsko slovensko družbo. Avtor svoje stališče obrazloži na osnovi povezanosti dejanskega položaja romske skupnosti, socialne ranljivosti in življenja v izolirani kulturi.

Pripadniki romske skupnosti ne živijo in ne morejo preživeti v popolni ločenosti od širšega okolja, vendar romski otroci nimajo možnosti, /.../ da bi se potem, ko odrastejo, lahko preživljali v samozadostni, od okolice izolirani kulturi in dosegali življenjski standard, ki je primerljiv s širšo družbo, niti se ne morejo preseliti v državo, v kateri bi

¹² Tudi Tancer (1994) se strinja, da nizka raven jezikovne kulture sodi med najusodnejše manjke romskih otrok. Socialno okolje namreč zavira otrokov govorni razvoj, kar znižuje otrokove aspiracije in motivacijo.

lahko uporabljali zgolj romski jezik, kot bi se lahko v podobnem primeru pripadniki italijanske in madžarske manjšine (Krek 2005, 86).

Vendar je ta sklep problematičen. Zdi se, da tudi Krek sam uporablja dvojna merila – ena za Italijane in Madžare, druga za Rome. Pouk v romščini še ne izključuje možnosti, da bi Romi dosegli tako raven znanja slovenščine, da bi z njim lahko integrirali v večinsko družbo. Razen tega tudi za pripadnike italijanske in madžarske narodnosti velja, da bi težko živeli zgolj v mejah svoje narodnosti – tega problema pa praviloma ne rešujejo s selitvijo »v državo, v kateri bi lahko uporabljali zgolj« materni jezik.

4.3 Romska subkultura in podstandardni pogoji bivanja

Moderne družbe so precej kompleksne, heterogene in multikulturne. Tiste kultura, ki razvije svoje norme, vrednote, običaje itd. in dejansko odstopa od glavnega kulturnega toka, imenujemo subkultura.

Tancer (1994, 95) subkulturo definira kot ožje kulturno področje, ki je del širše kulture, njeni pripadniki pa v tem okolju oblikujejo posebne sestavine svoje subkulture. Ljudje, ki so v neki kulturi vzgojeni v skladu s posebnostmi kulturne specifike, se počutijo neprijetno, če se jih prestavi v drugačno subkulturo, pravi O. C. Ottaway (v Tancer 1994, 95) v svoji socialnopsihološki definiciji subkulture¹³.

V analizah izobraževanja Romov se običajno kot ključne dejavnike izpostavlja specifičnost njihovega družinskega okolja in slabe bivanjske razmere. Analize, ki se omejujejo na specifičnost družinskega okolja, poudarjajo njegov ključni vpliv na otrokov razvoj in izobraževanje. Tancer (1994) npr. govori o vzgojni zanemarjenosti, opozarja na težave, ki vzniknejo iz (ne)stabilnosti socialnega okolja, posledično pa se to izraža kot čustveni primanjkljaj. Ker otroci niso deležni zadostne podpore s strani družine, njihove dispozicije ostanejo neaktivne in nerazvite. Že od prvih faz otrokovega razvoja pa ta vzgojni deficit pušča nepopravljive posledice, ki se manifestirajo kot težja vključitev v širše okolje, predvsem v šolo. Tu gre torej za tezo o nerazvitosti otrokovih sposobnosti, ki naj bi bila posledica pomanjkljive vzgojne doktrine, ki prevladuje v subkulturi staršev.

¹³ Tancer (1994, 96) glede Romov še pojasnjuje, da se njihova moralna vrednotenja in življenjske navade napram širšemu okolju, v katerem živijo, zdijo izrazito asocialna, kar definitivno ustvarja napeto vzdušje in ohranja izolacijo.

V nalogi sem že omenila, da se Romi še danes srečujejo z eksistencialnimi problemi, ki v veliki meri vplivajo na kakovost njihovega življenja. Sodeč po videzu romskih naselij se zdi, da jim kultura bivanja ne predstavlja pomembne vrednote. V nekaterih romskih naseljih tudi ni osnovnih pogojev, kot je tekoča voda, sanitarije, ogrevanje in komunalna urejenost¹⁴.

Eden izmed dejavnikov zgodnjega opuščanja izobraževanja otrok Romov so gotovo pogojene s temi razmerami in z njimi povezanimi navadami. Romski otroci se ob vstopu v šolo neposredno srečajo s predsodki in ksenofobnimi opazkami, ki merijo na njihov zunanji videz. Če izhajajo iz okolja brez tekoče vode, zaradi česar odstopajo od tega, kar velja za nekakšen 'higienski standard', se posmeh in opazke samo še stopnjujejo, hkrati pa opravičuje izključenost iz socialnega omrežja ne-romskih otrok. Poleg tega pa revščina in neredko tudi oddaljenost od šole pogojuje manjšo vključenost v (ob)šolske aktivnosti, zmanjšuje možnosti dodatnega izobraževanja, pa tudi prikrajšanost pri nakupu učnih pripomočkov, ki sicer niso obvezni, se pa zanje predpostavlja, da so otrokom dostopni.

¹⁴ Še večja problema pa sta, kot pravi Jožek Horvat – Muc (2003), parcelizacija in urbanistični načrt naselij, kjer bivajo Romi. Higiensko zanemarjena in neurejena naselja vplivata tudi na zdravje in počutje tamkajšnjih prebivalcev.

5 Rešitve in ukrepi: analiza sedanjega stanja izobraževanja

Romov v Osnovni šoli Metlika

Začaran krog, v katerega je 'ujeto' življenje romskega prebivalstva, še vedno ohranja nenehni konflikt med mnenjem ne-Romov in Romov o vzrokih za marginalen položaj romske populacije in predvsem revščine, ki jih prizadene. Znano je, da je velika večina Romov nepismenih, živijo v neurejenih bivalnih razmerah, težko najdejo zaposlitev itd. V diplomskem delu sem se bolj osredotočila in usmerila na izobraževanje romskih otrok, pogoje in prepreke, ki jih je potrebno upoštevati pri iskanju vzrokov za nizko učno uspešnost.

Idejo in navdih sem dobila v domačem kraju, v Metliki, kjer sem obiskovala osnovno šolo. V mešanih razredih, torej v razredih, ki so jih obiskovali romski in ne-romski otroci, je bila vedno prisotna velika mera nestrpnosti do Romov, to pa predvsem zaradi slabega obvladovanja slovenskega jezika in njihove nehigiene. Danes, ko se spomnim na tisti čas, lahko rečem, da je bil odnos neromskih otrok do Romov negativen tudi zaradi 'neprimerne' odnosa in nezadostnega truda učiteljev do pripadnikov romske kulture. Vzgojitelji, zadolženi za poučevanje Romov, so večino časa namenili njihovi higieni, oskrbi z učnimi pripomočki in oblačili ter dnevne varstvu, manj časa pa poučevanju samemu. S tega vidika se mi zdi uvedba romskega pomočnika eden izmed učinkovitejših ukrepov, ki naj bi izboljšali možnosti Romov na področju izobraževanja.

Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji vključuje uvedbo romskega pomočnika, ki naj bi odpravil oziroma vsaj ublažil neuspešno integracijo in posledice neznanja slovenskega jezika. Vloga in naloge romskega pomočnika (Strategija..., 2004) se nanašajo predvsem na sodelovanje v timu z vzgojiteljico in učiteljico, vključuje se v dejavnosti, ki potekajo v oddelku, pomaga otrokom pri premagovanju jezikovnih barier, prevaja otrokom, vzgojiteljici in pa staršem, vključuje se v vsa strokovna in druga srečanja itd. Glavna naloga romskega pomočnika pa je učinkovita koordinacija med šolo in učitelji ter romsko skupnostjo in starši.

Na podlagi intervjuja z gospo Snežano Hudorovac Vider, ki je v Osnovni šoli Metlika zaposlena kot romska pomočnica, bom predstavila ključna dejstva, ki so pomembna za večje premike v izboljšanju izobraževalnih navad romskih otrok. Analitični del sem razdelila na pet posameznih vsebinskih sklopov, ki zajemajo vprašanje učnega načrta in (ne)prilagojenost

potrebam kurikulumu romskim otrokom, pogoje izobraževanja, vlogo staršev na izobraževalni poti otrok, vlogo romskega pomočnika in možne ukrepe ter rešitve na tem področju.

5.1 Romi na Osnovni šoli Metlika: pogovor z romsko pomočnico S. Hudorovac Vider

Osnovno šolo Metlika, kjer je Snežana Hudorovac Vider zaposlena že dve leti, trenutno obiskuje 50 romskih otrok. Njen urnik in delovne obveznosti do romskih učencev se razlikujejo od zadolžitev, ki jih imajo ostali učitelji in učiteljice.¹⁵

Eden izmed primarnih ciljev je bil poiskati ovire, ki jih romskim otrokom postavlja učni načrt in ki morebiti vpliva na motivacijo romskih otrok. Snežana Hudorovac Vider je na začetku pogovora izpostavila problem nizke motivacije romskih otrok: »Pet ur zdržijo, več pa ne,« in dodala, da se v takih primerih poslužuje različnih vzgojnih metod. Na začetku si je potrebno pridobiti otrokovo zaupanje, temu navadno sledi obljuba in nagrada. Najbolj uspešna in učinkovita metoda učenja pa je po njenem mnenju vizualna, saj so na ta način romski otroci bolj dovzetni in motivirani za učenje.

V razpravah o izobraževanju Romov v Sloveniji se vse pogosteje odpira vprašanje, ali je učni načrt primerno (ali sploh je) prilagojen potrebam in pogojem izobraževanja romskih otrok. Odgovor na to vprašanje je vse prej kot enoznačen. V pogovoru z romsko pomočnico sem ugotovila, da ima gospa Snežana Hudorovac Vider izjemno povezovalno vlogo, oziroma deluje kot močan vezni člen med učitelji in romskimi učenci. Njena naloga je, da Romom učno vsebino razloži in po potrebi prevede v njihov jezik, poleg tega pa se trudi, da zadeve čim prej osvojijo in tako lažje sledijo tekoči učni snovi. Kar pa me je razveselilo, vendar ne preveč presenetilo, pa je njena izjava v duhu in besedi, ki pravi, da »romski otroci niso ločeni od skupine otrok ne-Romov, ravno zaradi tega, da se ne počutijo manjvredne«. Slednja misel deloma dokazuje njeno močno pripadnost romski etnični skupini.

Glede na to, da se jezik poučevanja razlikuje od njihovega maternega jezika, sem Snežano Hudorovac Vider spraševala o morebitnih jezikovnih ovirah. »Slovenščina jim ne dela težav,«

¹⁵ Z Romi se ukvarja tako individualno, skupinsko kot tudi izven uradnega delovnega časa. To pomeni, da otroke zjutraj pospremi na avtobus v šolo, skrbi za njihovo higieno in učne pripomočke, ter sodeluje pri njihovem razumevanju in spoznavanju učne vsebine.

je komentirala gospa Snežana. Dodala je še, da gre za odsotnost podpore domačih (v smislu, da nimajo interesa otroka naučiti slovenskega jezika) in negativnega pritiska s strani učiteljev, ki jim večkrat rečejo, da oni (Romi) tega ne zmorejo. Moja sogovornica je še večkrat poudarila, da romski učenci nimajo večjih problemov s slovenskim jezikom, vsaj ne takšnih, kot jih vidijo drugi. Hujši vir problemov kot jezikovne pregrade je etnocentrizem večinske kulture, kar se kaže v nesprejemanju in zapostavljanju romskih učencev.

Ne glede na to pa se jezikovna bariera odraža v nekem drugem smislu, zadeva pa odnosu neromskih otrok do Romov:

»Druge otroke romski otroci živcirajo zaradi tega, ker se pogovarjajo v romščini, oni jih pa ne razumejo«. Iz te izjave je razvidno, da tudi romska pomočnica dopušča možnost manjše prizadevnosti za vključevanje romskih učencev v širše okolje. Po drugi strani pa je sporazumevanje romskih otrok v svojem jeziku lahko strategija, s katero romski otroci ustvarijo okolje, v katerem so si med seboj enakovredni in v katerega drugi ne morejo posegati. Tako ima lahko jezik zaščitno in obrambno funkcijo. Dejstvo, da se med seboj pogovarjajo v romščini, verjetno pomeni tudi, da se v tem jeziku lažje sporazumevajo, zato je verjetno tudi ocene, da Romom slovenščina v šoli ne povzroča težav, potrebno obravnavati previdno¹⁶.

V osrednjem delu najinega pogovora sva odprli temo vloge romskega pomočnika. Snežana Hudorovac Vider se za delo romske pomočnice ni posebej izobraževala, ker je končala srednjo vzgojiteljsko šolo, poleg tega pa se v Novem mestu enkrat tedensko izobražuje. *»Uvedba romskega pomočnika je bila nujno potrebna, saj je pomembno, da imajo romski otroci 'enega od svojih' v procesu izobraževanja,«* je zatrdila. Mogoče drzno predpostavljam, vendar je bilo iz njenega pripovedovanja mogoče razbrati, da le romski pomočnik lahko docela motivira in disciplinira Rome za učenje. Ugotovim tudi, da gospe Snežani Hudorovac Vider to uspeva na karseda preprost način, in sicer s pogovorom, igranjem vlog in sistemom nagrajevanja.

¹⁶ Že v predhodnem poglavju sem omenila nekaj težav pri rabi slovenščine, ki presegajo zgolj osnovno razumevanje: težave z upoštevanjem jezikovnih pravil in pri razumevanju in uporabi kompleksnih pojmov, skromno besedišče itd.

V nadaljevanju sva odprli temo povezanosti med učnim uspehom romskih otrok in podporo domačega okolja oziroma staršev. Snežana Hudorovac Vider je omenila zainteresiranost staršev do šolanja njihovih otrok in izpostavila dve ključni nalogi staršev, ki stimulirata otroke k rednemu obisku pouka. Po njenem mnenju se morajo biti starši pripravljene pogovarjati s svojimi otroki in jim redno kuhati kosilo. Torej, če so izpolnjeni ti ključni pogoji, so otroci bolj motivirani, da redno obiskujejo pouk. Snežana Hudorovac Vider je omenila, da največkrat izostanejo in obupajo otroci staršev alkoholikov. Po njenem mnenju je eden ključnih pogojev za uspešno izobraževanje romskih otrok skrb za higieno. Nasprotno pa pomanjkanje denarja v okolju, kjer dela, ni večji problem – Romi vedno poravnajo finančne obveznosti, oziroma tako kot sama pravi, »vse več dobijo, vse več prosijo«.

Podlago za čim bolj uspešno in učinkovito integracijo romskih otrok v izobraževalni sistem pa kot romska pomočnica vidi v uvedbi obveznega obiskovanja vrtca, mešanih razredov oziroma zmanjšanju separacije v takšni ali drugačni obliki in skupnih garderobah. Glede vprašanja o možnostih zaposlovanja pa Snežana Hudorovac Vider pravi, da imajo največje težave samo zaradi tega, ker so Romi.

Na podlagi intervjuja predpostavljam, da je in bo tudi v prihodnosti uvedba romskega pomočnika pokazala pozitivne rezultate v smeri doseganja izobraženosti romskih otrok. V analiziranem primeru romske pomočnice se je kot zelo pozitivno izkazalo to, da Snežana Hudorovac Vider skrbi za otrokovo higieno, šolske pripomočke, za razumevanje in dojetje učne vsebine ter za redno obiskovanje pouka. Vez med njo in romskimi učenci je še toliko močnejša, ker je z večino v sorodu in biva v istem kraju. Med najinim pogovorom je beseda nanesla na njen odnos z ostalimi učitelji, ki ga je Snežana Hudorovac Vider opisala kot hladnega, nekoliko zavistnega in malenkost pokroviteljskega. Razlog vidi ravno v tem, ker se zelo dobro razume z romskimi otroki in ker se k njej vedno zatečejo po pomoč. Romska pomočnica je torej v čisto specifičnem položaju. Lahko bi ga označili z ambivalenco¹⁷. Kadar pa se osebe z njegovo stigmo vedejo stereotipno in demonstrirajo negativne lastnosti, ki jim

¹⁷ Goffman (2008, 96) namreč takšno obnašanje, delovanje in občutenje stigmatiziranih posameznikov pojasnjuje z ambivalenco. Stigmatizirani posameznik čuti ambivalenco do lastnega jaza ravno zaradi standardne identitete, ki jo v družbi pridobi in jo kljub svoji pomanjkljivosti poskuša prilagoditi.

jih pripisujejo, pravi Goffman (2008, 97), pride do pojava identitetne ambivalence¹⁸. Tako ne more niti zavreči svoje skupine.

Romska pomočnica se torej znajde v ambivalentnem položaju, ima torej posebno pozicijo 'normalnega devianta'. Vezano na to je potrebno omeniti še znotrajskupinske in zunajskupinske povezave, o katerih razpravlja Goffman (2008, 101–102), pri čemer so pri prvi posamezniki del neke skupine, ki ji *naravno* pripada in te osebe trpijo verjetno za isto prikrajšanostjo, ker imajo isto stigmo. Pri znotrajskupinskih povezavah pa gre za to, da se od stigmatiziranega posameznika zahteva, naj pogleda nase iz zornega kota normalnih oseb in širše družbe.

Tako se tudi Snežana Hudorovac Vider znajde nekje vmes, ni del ene niti druge skupine. Vsekakor pa mora paziti, da ostane 'znotraj' zaradi zaupanja do skupine, hkrati pa biti 'zunaj' in imeti distanco do t. i. drugih. Tega problema se seveda zaveda, vendar je vpletena na specifičen način. Lojalna mora biti delodajalcu in svoji skupini¹⁹.

Romski pomočnik ima vsekakor pomembno vlogo v izobraževanju romskih otrok in njihovi integraciji v širše socialno okolje, saj jih na nek način spodbuja k širitvi socialne mreže, uči jih primerne vedenja in reševanja konfliktov na miren način. Ne glede na to pa romski pomočnik ne more razrešiti vseh problemov, saj so preveč kompleksni. Tudi izobraževanje romskih pomočnikov bi bilo potrebno sistematično organizirati skladno s funkcijo, ki naj bi jo opravljali, resneje pa bi bilo potrebno obravnavati tudi težave, na katere naletijo zaradi ambivalentne pozicije.

¹⁸ Goffman v svojem delu *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete* piše o t. i. *normalnem deviantu*. Posameznik lahko igra obe vlogi, normalne osebe in devianta. Izvajalci vsake izmed vlog se lahko zaradi prilagoditve odpoveju stiku z izvajalci druge vloge. Vsak lahko ostane s 'svojimi' samo zato, da se izogne spopadanju s problemom. Te razlike in asimetrije, ki obstajajo med vlogama, imajo nalogo ohranjanja obstoječe socialne interakcije. Ljudje, na primer, prehajajo v obeh smereh, v stigmatizirano kategorijo in iz nje. Če pa predstavnik nima te sposobnosti za prehajanje med dvema vlogama, se bo znašel pod pritiskom, da si jo pridobi. (Goffman 2008, 114–117).

¹⁹ Goffman (2008, 103) glede odnosa med 'normalnimi' in stigmatiziranimi ljudmi pove, da prvi (pogosto) ne mislijo nič slabega in kadar ravnajo slabo, je to zato, ker ne znajo bolje. Stigmatizirani posameznik bi moral preslišati njihove osorne in brezobzirne opazke oz. ne odgovarjati z enakim, temveč se bi moral truditi, da normalni osebi pokaže, da je enakovredno človeško bitje.

6 Sklep

Prilagajanje sodobni družbi je zahteven in dolgotrajen proces, še posebej, ko so pred to 'nalogo' postavljeni pripadniki marginalnih družbenih skupin, ki so odrinjeni na družbeno obrobje. Kljub temu, da se Romi ponašajo z dolgoletno tradicijo bivanja na slovenskih tleh, se danes kot ena izmed etničnih skupnosti soočajo s številnimi izzivi. Ločnica med romskim in večinskim prebivalstvom se močno odraža v nestrpnosti in sovražnosti do Romov. Romi so pogosto tarče posmehovanja, diskriminacije in izključevanja. Večinoma nezaposleni, nizko izobraženi, socialno šibki in kulturno drugačni se Romi borijo za človeku dostojno življenje. Korak k razumevanju in podajanju možnih ukrepov ter predlogov za reševanje romske problematike oz. natančneje za sprejemanje drugačnosti je zakonska enakopravnost in zagotavljanje enakih možnosti, kar zahteva intenzivno sodelovanje romske skupnosti in večinske populacije.

Dejstvo, da se ustavni status romske skupnosti razlikuje od statusa madžarske in italijanske manjšine, se odraža na vseh družbenih področjih, kar pomeni, da so redko aktivni v političnem dogajanju, redki dosežejo visoko izobrazbo, zato so tudi njihove možnosti na trgu dela majhne. Ker je izobraževanje eno večjih in pomembnejših domen človekovega življenja, je vsem potrebno zagotoviti enake pogoje. Med ključnimi problemi v izobraževanju romskih otrok, kot so pravna podlaga, njihova subkultura in šibko obvladovanje slovenskega jezika, po mojem mnenju prav slednji absolutno prednjači pred ostalimi. Zaradi vsega tega ne preseneča, da imajo Romi praviloma nizko motivacijo za vključevanje v izobraževalni sistem oziroma jim ta slej ko prej upade.

Na podlagi razgovora z romsko pomočnico Snežano Hudorovac Vider pa sem ugotovila, da lahko postopno 'premagovanje' socialno psiholoških ovir prinese bolj učinkovite in dolgoročne spremembe. Uvedba romskega pomočnika v Osnovni šoli Metlika se je izkazala za izjemno pozitivno potezo, saj predstavlja dejansko vez med romskimi učenci, ki gospe Snežani Hudorovac Vider zaupajo in jo spoštujejo in učitelji ter drugi strokovni delavci šole, kjer je komunikacija nujna že samo zaradi vsebinskega dela pouka. Vendar pa je njen položaj izrazito ambivalenten in izkazuje razpetost med Romi in ne-Romi, ki se kaže tudi dejstvo, da je v pogovoru večkrat uporabljala izraze in izražala protislovna stališča, tako da je bilo težko ugotoviti, ali opravičuje položaj in situacijo Romov ali jim pripisuje krivdo.

Premik v pozitivno smer bi moral hkrati potekati na mikrosocialni in makrosocialni ravni. Večje prizadevanje je potrebno usmeriti v spodbujanje otrok k želji po izobrazbi, vztrajno in voljno nastopiti proti diskriminaciji in predsodkom ter vzpodbujati družbo k strpnejšim medsebojnim odnosom. Če bomo to uspeli realizirati, lahko pričakujemo večji napredek v iskanju rešitev za izboljšanje položaja romske populacije v Sloveniji.

7 Literatura

- Brown, Rupert. 1999. Socialna kategorizacija in predsodek. V *Predsodki in diskriminacije*, ur. Mirjana Nastran Ule, 24–62, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Cvahte, Bojana. 2004. Realnost človeških stisk v pobudah varuhu človekovih pravic. V *Zbornik 1. posveta na temo revščina in socialna izključenost oziroma vključenost*, ur. Jože Gornik, 111–116, Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in Mladinski svet Slovenije.
- D. Bahovec, Eva. 1992. *Vzgoja med gospostvom in analizo: zbornik*. Ljubljana: Krt.
- Goffman, Erving. 1986. *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. New York: Touchstone.
- Goffman, Ervin. 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Horvat-Muc, Jožek. 2003. Romi na Slovenskem. V *Evropa, Slovenija in Romi*, ur. Vera Klopčič in Miroslav Polzer, 61–67. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Hudorovac Vider, Snežana. 2010. *Intervju z avtorico*. Metlika, 30. januar.
- Juren, Peter, ur. 1996. *Zakoni s področja vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Krek, Janez. 2005. Večkulturalizem, pravice in izobraževanje učencev romske etnične manjšine v javni šoli. V *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, ur. Marko Stabej, 82–93, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Lukšič – Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Macura – Milovanović, Sunčica. 2006. *Otroci iz deponije: Pedagoški vidiki vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem – analiza akcijskega eksperimenta*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Makarovič, Jan. 1984. *Družbena neenakost, šolanje in talenti*. Maribor: Založba Obzorja.
- McGarty, Craig. 1999. *Categorization in social psychology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Mencin Čeplak, Metka. 2003. *Političnost diskurzov o identiteti*. Koper: Annales.
- Mencin Čeplak, Metka. 2008. Stigmatizacija, identitetne politike in podreditvena razmerja. *Dialogi: revija za kulturo in družbo* 44 (10): 52–67.

- Ule Nastran, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Scott, John in Gordon Marshall. 2005. *Oxford dictionary of sociology*. New York Oxford university press.
- Ministrstvo za šolstvo in šport. 2004. *Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (18. februar 2009).
- Svet romske skupnosti Republike Slovenije. 2010. *Ukrepi za izboljšanje stanja romske skupnosti v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.svetromskeskupnosti.si/Ukrepi_za_izboljsanje_stanja,16,0.html (20. januar 2010).
- Ustava RS* (URS). Ur. l. RS 33/91. Dostopno prek <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (9. marec 2010).
- Urad za narodnosti. 2010. *Romska skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_oziroma_narodne_skupnosti/romska_skupnost/ (20. januar 2010).
- Tancer, Mladen. 1994. *Vzgoja in izobraževanje Romov na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toličič, Ivan in Zorman Leon. 1977. *Okolje in uspešnost učencev: vpliv socialnoekonomskih in demografskih dejavnikov na šolski uspeh in osebne lastnosti otrok*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Woodward, Kathryn. 1997. Concepts of identity and difference. V *Identity and difference*, ur. Kathryn Woodward, 7–63. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, Milton Keynes: The Open University.
- Woodward, Kath. 2004. *Questioning identity: gender, class, ethnicity*. London, New York: Routledge in association with The Open University.
- Zupančič, Jernej. 2006. Funkcije in problemi romskih naselij v luči boljše družbene integracije Romov. V *Poklicno informiranje in svetovanje za Rome – PISR*, ur. mag. Nada Žagar in dr. Vera Klopčič, 56–76. Črnomelj: Zavod za izobraževanje in kulturo.

Priloga A: Intervju z romsko pomočnico na OŠ Metlika

SPLOŠNO

1. Ime in priimek : Snežana Hudorovac Vider

Poklic: romska pomočnica

Starost: 20 let

2. Koliko časa ste že zaposleni kot romska pomočnica na Osnovni šoli Metlika?

Kot romska pomočnica sem zaposlena že 2 leti.

3. Kako poteka Vaš delovni dan na šoli in katere so naloge romske pomočnice? Pri tem me zanima, ali skrbite tudi za higieno in učne pripomočke romskih otrok?

Uradno se moj delavnik začne ob 8.00, konča pa ob 14.00. Neuradno pa se zbudim ob 6.00 in poskrbim, da se otroci odpravijo na avtobus (večina romskih otrok, s katerimi se ukvarjam na šoli, so tudi moji sorodniki in znanci). Skupaj s starši otrok skrbim za higieno otrok in za nekatere učne pripomočke. Dan pa se ponavadi konča ob 21.00. Prav tako skrbim, da se otroci pripravijo na teste, dajem jim nasvete in moralno oporo.

4. Koliko Romov trenutno obiskuje Osnovno šolo Metlika in s kolikimi se Vi ukvarjate?

Trenutno Osnovno šolo Metlika obiskuje 50 romskih otrok. Romskim učencem od 1. do 3. razreda nudim učno pomoč, otrokom od 1. do 6. razreda pa nudim podaljšano bivanje.

5. Ali ste Vi edina romska pomočnica in ali je kdo poleg Vas še zadolžen za izobraževanje Romov?

Poleg mene je za individualno ali skupinsko delo z romskimi otroki s strani šole zagotovljeno še 44 dodatnih ur, za katere so zadolžene še druge učiteljice. Preko javnih del pa pomagata še dve prostovoljki.

6. Kaj je botrovalo k ideji, da postanete romska pomočnica? Ali ste imeli pri tej odločitvi kakšno podporo?

Lahko bi rekli, da sem se za romsko pomočnico odločila že v času svojega šolanja. Prvi jezik, ki sem se ga naučila, je bila slovenščina, šele v petem letu starosti sem se učila romski jezik.

No, v času šolanja me je k tej ideji nagovarjal gospod Jože Mozetič, ravnatelj Osnovne šole Metlika. O tem sem razmišljala že pri vpisu v šolo, kjer sem naletela na prve ovire. In sicer, družina je bila mnenja, da se želim šolati samo zaradi tega, ker bi želela prikriti, da sem Romkinja. A mene to ni odvrгло od želje, da pomagam romskim otrokom in tako sem se ob koncu mature, na pobudo ravnatelja, zaposlila kot romska pomočnica.

7. Kako pa svojo uspešnost v delu z romskimi otroci občutite s strani sodelavk?

Pri svojem delu čutim negativni pritisk s strani sodelavk. Predvsem zaradi tega, ker sem zelo uspešna v motivaciji in učenju romskih otrok. Verjetno mi ne privoščijo, da lažje otroke discipliniram in se z njimi boljše razumem. Pri delu me to ne ovira.

UČNI NAČRT

8. Ocenite situacijo romskih otrok v šoli (njihove vedenjske navade, motivacija ...).

Največja težava je motivacija romskih otrok. »*Pet ur zdržijo, več pa ne.*« Otrokom prav tako obljubim, da bodo lahko barvali.

9. Ali je učni načrt posebej prilagojen potrebam in pogojem izobraževanju romskih otrok?

Učni načrt ni posebej prilagojen romskim otrokom. Učiteljica na začetku ure razloži način in namen dela, ki jih potem jaz po potrebi prevedem v slovenski jezik. Tako sem skupaj z njimi v razredu, če pa so otroci v zaostanku, se jim še dodatno posvetim v okviru podaljšanega bivanja. Tako romski otroci niso ločeni od skupine otrok ne-Romov, ravno zaradi tega, da se ne počutijo manjvredne.

10. Katere strategije oziroma metode učenja se Vam zdijo še posebej učinkovite in zakaj?

Še posebej učinkovite se mi zdijo vizualne metode učenja, ker si tako več zapomnijo. Za pridnost in narejene domače naloge pa otroci dobijo tudi šampiljko.

11. Pri katerem predmetu se učenci najbolj izkažejo oziroma se zanj zanimajo?

Težko rečem, kaj jih najbolj zanima. Vsak ima svoj talent. Eni so izredni športniki, drugi pa so dobri v matematiki.

12. Ali so učenci uspešni pri reševanju domačih nalog in kako se s tem spoprijemajo? Na kakšen način jih ocenjujete?

Otroci so relativno uspešni pri reševanju nalog. Jaz ocenim domače naloge, teste, ki jih sestavijo drugi učitelji, pa sami ocenjujejo. Včasih potrebujejo tudi mojo pomoč, če ne razumejo kakšne besede, ki jo zapišejo otroci.

13. Ali menite, da je glavni vzrok za nizko izobraženost otrok Romov pomanjkljivo znanje oziroma neznanje slovenskega jezika?

Slovenščina jim ne dela težav. Večinoma gre za to, da nimajo domače podpore, drugi učitelji jim velikokrat govorijo, da tega ne zmorejo, *»včasih objokan otrok pride k meni in prosi za mojo pomoč, ker druge učiteljice vršijo pritisk nad njim.«*

POGOJI IZOBRAŽEVANJA ROMSKIH OTROK

14. V kolikšni meri socialno ekonomske razmere vplivajo na njihovo izobrazbo?

»Če otrok hodi umazan v šolo, se ga sošolci izogibajo.« Pomembna je higiena otrok, denar pa ni problem, saj ko morajo kaj plačati, prinesejo denar.

15. Jezik je ena izmed ključnih determinant v izobraževanju romskih otrok. Kakšno je Vaše stališče glede te trditve?

Mislim, da tukaj jezik ne predstavlja večje ovire, saj otroci znajo slovenski jezik. Nekatere besede jim delajo problem, tukaj pa jim jaz pomagam s prevodom.

16. Ali Vaši učenci redno obiskujejo pouk in kateri so najpogostejši vzroki za izostanke?

Otroci redno obiskujejo pouk. Največkrat pa izostanejo otroci tistih družin, v katerih imajo starši problem z alkoholom.

17. Kakšen je odnos ne-romskih otrok do otrok Romov?

Zanimivo je, da se mlajši romski otroci družijo z ostalimi otroki, starejši pa se sami ločijo od drugih. *»Druge otroke romski otroci živcirajo zaradi tega, ker se pogovarjajo v romščini, oni jih pa ne razumejo.«*

VLOGA STARŠEV V OTROKOVEM IZOBRAŽEVALNEM PROCESU

18. Ali so starši otrok Romov vključeni v njihov proces izobraževanja in na kakšen način?

Starši hodijo na govorilne ure, z učitelji se pogovarjajo glede izboljšanja ocen, pa tudi mene včasih prosijo za kakšen nasvet.

19. Na kakšen način lahko starši prispevajo, da njihovi otroci vztrajajo na izobraževalni poti?

Z otroki se pogovarjajo in skrbijo za njihovo urejenost. Pomembno je tudi, da jim kuhajo kosilo.

ROMSKI POMOČNIK

20. Na kakšen način je zakonska uvedba romskega pomočnika doprinesla h kvalitetnejšemu izobraževanju romskih otrok, oziroma ali menite, da je bilo to nujno potrebno?

Uvedba romskega pomočnika je bila nujno potrebna, saj je pomembno, da imajo romski otroci 'enega od svojih' v procesu izobraževanja. Še v času mojega šolanja je bilo več nezadostnih učencev in več so izostajali od pouka. Recimo leta 1998 sta samo dva zaključila osnovno šolo. Sedaj pa se je to spremenilo na pozitivno tako, da otroci niso več nezadostni in redno prihajajo k pouku. Rezultati so že vidni, saj lani samo trije niso napredovali.

21. Kje ste se izobrazili za delo romske pomočnice?

Za delo romske pomočnice nisem potrebovala posebnega usposabljanja, ker sem končala vzgojiteljsko šolo. Poleg tega pa imam v Novem mestu enkrat na teden izobraževanje iz matematike, slovenščine, didaktike itd.

22. Na kakšen način svoje učence motivirate za učenje in kakšne so Vaše dosedanje izkušnje?

Z otroki se veliko pogovarjam o pomembnosti izobrazbe. Včasih določim enega izmed njih, da jih motivira in s tem poskušam dokazati, kako težka je ta naloga. Za pridnost jim dam šampiljko. Opazim pa že napredek, saj nekateri že gledajo razpise za vpis v srednjo šolo.

23. Zakaj pa ste se Vi odločili, da postanete romska pomočnica?

Predvsem, da dokažem, da tudi romski otroci zmorejo pridobiti izobrazbo.

24. Se morda pri svojem delu srečujete z morebitnimi težavami, kot je na primer organizacija, pomanjkanje učnih pripomočkov ali vzdrževanje discipline nad otroki?

Učnih pripomočkov mi ne primanjkuje, včasih prinesem tudi kakšno stvar od doma (npr. leksikon). Otroci so končno dojeli, da delajo vse zaradi sebe. Za višje razrede bi morali uvesti še eno romsko pomočnico.

REŠITVE, UKREPI IN POTENCIALI

25. Iz Vaših dosedanjih izkušenj, kje vidite rešitev za uspešno vključevanje in izobraževanje romskih učencev?

Mislím, da bi romski otroci obvezno morali obiskovati tudi vrtec. V razredu bi morali romski otroci sedeti z drugimi otroki in imeti skupno garderobo. Denar pa ni tako pomemben, ker »vse več dobijo, vse več prosijo.«

26. Ali menite, da imajo delodajalci večje predsodke za zaposlovanje Romov?

Pri zaposlovanju imajo največje težave samo zaradi tega, ker so Romi.